

**FEJES JÓZSEF BALÁZS: CÉLOK ÉS MOTIVÁCIÓ – TANULÁSI
MOTIVÁCIÓ A CÉLORIENTÁCIÓS ELMÉLET ALAPJÁN.
GONDOLAT KIADÓ, BUDAPEST, 2015.**

Vígh-Kiss Erika: Tanulási motivációk célorientációs megközelítésben

A célorientációs elmélet alapján folyó vizsgálatok a tanulási motiváció kutatásának egyik legdinamikusabban fejlődő területét képviselik. Ennek ellenére a hazai oktatáskutatásban a célorientációs megközelítés alig érhető tetten, bár egyre több példát találunk alkalmazására. A témában való eligazodást, a pedagógusok motivációról való gondolkodását jelentősen segítheti Fejes József Balázs *Célok és motiváció – Tanulási motiváció a célorientációs elmélet alapján* című könyve. E szintetizáló munka az eddigi eredményeket összegezve, azt hazai kutatásokkal kiegészítve, újabb összefüggésekre hívja fel a figyelmet.

A kötet segíthet a tanulási motiváció összetett hatásmechanizmusának megértésében – írja a kötet bevezetésében a szerző. Ugyanakkor nem ígér motivációs receptet, hiszen a tanulási motiváció egyrészt kontextusfüggő, másrészt a hazai osztálytermi környezet motivációs sajátosságait sem ismerjük eléggé, további kutatások szükségesek még a beavatkozási pontok részletesebb feltárásához. A szerző célja, hogy a célorientációs elmélet segítségével bővítse tudásunkat a motivációról; megvizsgálja, hogy a tanulók szemszögéből nézve milyen a pedagógusok munkája és

az osztályközösség. A szerző emellett arra is vállalkozik, hogy megteremtse a célmérettel kapcsolatos eredmények alkalmazásának feltételeit az elméleti alapok áttekintésével, mérőeszközök közreadásával, összefüggések feltárásával. A 205 oldalas, két fő részből álló könyv szerkezete jól áttekinthető, tíz fejezete logikusan egymásra épül. A három fejezetből álló első rész a tanulási motiváció elméleti kereteit taglalja, míg a könyv második részében a szerző a saját kutatási eredményeit, nemzetközi és hazai kísérletek tapasztalatait foglalja össze, kijelölve a kutatás további lehetséges területeit.

Az *Elméleti alapok* című rész első fejezete a tanulási motiváció vizsgálata során használatos alapfogalmakat, a kutatási terület fő fejlődési irányait mutatja be. A motívum fogalma nem letisztult. Motívumokon a viselkedés viszonyítási pontjaiként funkcionál az azon személyiségösszetevőket értjük, amelyek alapján döntéseket hozunk. A szerző Nagy József 2000-ben írt könyvére hivatkozva írja, hogy a motívumokat tanuljuk, ez részben az öröklött motívumok változását, hierarchizálódását jelenti. A közvetlen iskolai tanuláshoz kapcsolódó motívumokat

segíthet a tanulási
motiváció összetett
hatásmechanizmusának
megértésében

tanulási motívumoknak nevezzük. A motíváció fogalma a viselkedés háttérében álló komplex pszichológiai folyamat leírására szolgál. A tanulási motíváció a tanulóval összefüggő viselkedést elindító, fenntartó és irányító folyamat, azonban az átfogó fogalom használata helyett a szakirodalom inkább a különféle paradigmák felől közelíti meg a problémát. A pedagógusok számára az egyik legfontosabb kérdés, hogyan lehet felkelteni a tanulók érdeklődését egy téma iránt, rávenni őket a munkavégzésre, lekötni figyelmüket; ezt *Józsa Krisztián* 2002-ben megjelent munkája nyomán *Fejes József Balázs* *motiválásnak* nevezi. Az e téren rendelkezésünkre álló kevés hazai kutatási eredmény közül a szerző dicséri *Réthy Endréné* és *Szenczi Beáta* munkáit. A 2004-es OECD-jelentésre hivatkoz-

va a kötet felhívja a figyelmet arra, hogy a tanulási motíváció jelentősége a társadalmi-gazdasági változások során felértékelődik, hiszen a tudás az egyén életminőségét és az adott ország társadalmi-gazdasági fejlődését meghatározó gazdasági erőforrássá vált. Vagyis a tanulási motíváció kutatása nemcsak az iskolai eredményesség, az oktatás hatékonysága miatt fontos.

Ezt támasztják alá a szerző által említett, *Galasi Péter* és *Varga Júlia* neve alatt jegyzett, 2005-ben végzett munkaerőpiaci pozícióra vonatkozó kutatások, és az országok tudásszintre vonatkozó eredményeit a gazdasági fejlettséggel összevető 2010-es OECD-tanulmányok is. A második fejezet címe *A kontextus szerepe a tanulási motíváció kutatásában*. Ebben a szerző felvázolja a kontextus szerepét a tanulási motíváció kutatásával összefüggésben, áttekinti az ezzel kapcsolatos módszertani dilemmákat, osztálytermi jelenségeket, kutatási lehetőségeket. A társas környezet tanulásra ha-

tásáról írt munkák közül a szerző kiemeli *Vigotszkij* 1967-ben és 1971-ben magyarul is megjelent műveit. Az oktatáskutatók csak az 1990-es évek óta vették górcső alá e témát, e vonatkozásban is kiemelkedőnek tartja a kötet szerzője *Pintrich* 2003-ban és *Stokes* 1997-ben közölt tipológiáját. A fejezet egyik fő üzenete, hogy a tanulási motíváció a társas környezet által befolyásolható, azonban a tanulók motiválására nem dolgozhatók ki kontextusfüggetlen stratégiák, a különböző tanulók, osztályközösségek számára egyszerre hatékony megoldások.

a tanulók motiválására nem dolgozhatók ki kontextusfüggetlen stratégiák

A harmadik fejezet a célorientációs elmélet fejlődésével és fontosabb eredményeivel foglalkozik. A tanulási motíváció jelenlegi kutatásai három jelenségre fókuszálnak.

1. A feladatspecifikus megközelítés az egyén céljait egy konkrét problémával kapcsolatban vizsgálja, ennek kapcsán hivatkozik a szerző például *Locke* és *Latham* 1994-ben megjelent célkitűzés-elméletére.

2. A tartalmi szempontú megközelítés a viselkedést előidéző lehetséges célok feltárására törekszik.

3. A célorientációs elmélet nem arra fókuszál, hogy *mit* kíván elérni az egyén a feladat elvégzése során, hanem arra, hogy *miért* és *hogyan* vesz részt a feladat teljesítésében. A célok között megkülönböztethetők rövid és hosszú távú célok, de ezek szorosan összefüggenek egymással.

A tanulási motívációk kutatásában fontos előrelépésnek tekinti a szerző *Linnerbrink* és *Pintrich* (2001) tanulmányát, akik az elsajátítási cél és a viszonyító cél mellett a teljesítménykereső és teljesítménykerülő formákat is összekapcsolták egymással, így egy 2x2-es dimenziót hozva

létre. A szerző említésre méltónak tartja a szakirodalomból még *Ames* (1992), *Kaplan és Maehr* (2007) munkáit, akik a tanári stratégiákat hat kategóriába sorolták, amelyek összefoglaló megnevezésére a dimenziókat jelölő angol szavak (Task, Authority, Recognition, Grouping, Evaluation, Time) kezdőbetűinek összeolvasásából a TARGET betűszó használatos. (Ezek magyar megfelelői: feladat, irányítás, elismerés, csoportmunka, értékelés, idő.)

A hét fejezetből álló második részben (*Empirikus kutatások*) a szerző az elmúlt években végzett hazai empirikus eredmények bemutatására vállalkozik. A Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézetében végzett kutatások során a célelméletbe ágyazva arra a kérdésre keresték a választ, hogy a tanári viselkedés, gyakorlat és az osztálytermi társas közeg mely összetevői hatnak leginkább a tanulási motiváció változására, valamint az osztálytermi motivációs klíma észlelésére. A kötet ezen része egy 2009 és 2014 között felső tagozatos tanulók bevonásával folytatott, kvantitatív és kvalitatív módszereket egyaránt alkalmazó kutatássorozat mérőeszközeiről, eredményeiről számol be.

„Bár a tanulási motiváció kutatása egyre növekvő teret kap hazánkban (*Józsa és Fejes*, 2012), a célorientációs megközelítés nem tartozik a kurrens kutatási irányok közé, így nem rendelkezünk olyan mérőeszközzel sem, amely általános iskolás korosztály körében alkalmas lehet a célorientációk feltárására, és amelynek eredményei megalapozhatnák a témakörben felhalmozódó tudás hazai alkalmazását. Annak ellenére, hogy számos mérőeszközt kidolgoztak a célok megismerésére, részben az elméleti koncepcióval kapcsolatos konszenzus hiányából, részben a terület gyors fejlődéséből következően jelenleg nem

találhatunk olyan külföldi mérőeszközt, amely az utóbbi évek kutatásai alapján támasztott követelményeket figyelembe véve alkalmas általános iskolás tanulók célorientációinak feltérképezésére. Az említettek miatt saját kérdőív kidolgozása mellett döntöttünk” – írja a szerző a negyedik, *Az empirikus kutatások koncepciója* című fejezetben, melyben a kutatás során használt mérőeszköz-rendszer, a célorientációs elmélet alapján az egyéni motivációs különbségek és a tanulási környezet sajátosságainak feltérképezésére, összefüggések vizsgálatára alkalmas kérdőívek fejlesztésének céljaival, általános jellemzőivel ismerkedhetünk meg.

saját kérdőív kidolgozása mellett döntöttünk

Az empirikus munkákból külön kiemelhető a célok mérésére alkalmas tanulói kérdőív fejlesztési

folyamata, melyet az ötödik fejezetben részletez a szerző. A kérdőív fejlesztésekor a klasszikus és a valószínűségi tesztelmélet eredményeit egyaránt felhasználta a szerző és munkatársai. A kötet nemcsak a kérdőív végső változatát, hanem a mérőeszköz-fejlesztés főbb lépéseit is bemutatja, példát mutatva ezzel a fiatalabb oktatás-kutatóknak a valószínűségi tesztelmélet alkalmazásának lehetőségeiről a kérdőívfejlesztés kapcsán. Ebben a fejezetben képet kaphatunk a valószínűségi tesztelmélet alkalmazásának lehetőségeiről a célok vizsgálatában, majd az elemzés részletei következnek.

A hatodik fejezetben megismerkedhetünk az *Osztálytermi környezet* teszt jellemzőivel. Ez a tanulói kérdőív alkalmas az osztálytermi környezet motivációs hatásának megismerésére. A fejezet röviden bemutatja a mérőeszköz felépítését, a mérőeszköz-fejlesztés során alkalmazott eljárás elvét. A skálák a tanári támogatás, fegyelmzési problémák, pozitív osztálylégkör, matematikatanár szabályorientált

viselkedése, tanulók közötti kölcsönös tisztelet támogatása, feladat, versenyztetés, tanulók csoportosítása, egyéni felelősséget hangsúlyozó számonkérés, elsajátítási célstruktúra és viszonyítási célstruktúra kérdésköröket vizsgálják. A kérdőív pszichometriai jellemzői közül kiemelhetjük, hogy a vizsgált évfolyamok mindegyikén minden ismertetett skála Cronbach-alfa mutatója eléri a 0,6-os megbízhatósági értéket, a kérdőív 5. évfolyamtól kezdve alkalmazható. Mivel eddig nem készült az osztályterem motivációs sajátosságaira koncentrált kérdőív, jó hír a hazai pedagógusok és oktatáskutatók számára ez az új eredmény.

A hetedik fejezet címe *A vizsgált konstruktumok jellemzői tanulóink körében*. „Ebben a fejezetben a célorientációkat, a célstruktúrákat, valamint az osztálytermi környezetet leíró változókat jellemezzük tanulóink körében. E konstruktumok vizsgálata egyrészt önmagában is információkat kínál tanulóink és iskoláink motivációs sajátosságairól, másrészt a további elemzések értelmezéséhez elengedhetetlen. Először a célokat, majd a célstruktúrákat, végül a tanári tevékenységek és a társas közeg skáláit elemezzük. Minden konstruktum esetében megadjuk az átlagokat és szórásokat, valamint megvizsgáljuk az évfolyamok közötti különbségeket varianciaanalízissel. Ezt követően a belső összefüggéseket elemezzük, amelynek eredményeit a célok és célstruktúrák esetében a nemzetközi szakirodalomban fellelhető eredményekkel is összehasonlítjuk. Megvizsgáljuk az osztályok közötti különbségeket az F értékek segítségével, illetve néhány háttértényezővel korrelációs számítást végzünk.” – írja a szerző.

A nyolcadik fejezet a vizsgált konstruktumok összefüggéseit tárja fel, ezzel is hozzájárulva a célelmélet hazai alkalmazásához. A kutatás eredményei szerint a matematika- és szorgalomosztályzatokkal az elsajátítási célok kapcsolatban állnak, valamint szoros összefüggés mutatható ki a viszonyító teljesítménykereső cél és a szorgalomosztályzat között. Az elsajátítási célstruktúra általában erősebb összefüggést mutat az elsajátítási célokkal, míg a viszonyító célstruktúra a viszonyító célokkal. A vizsgált tényezők ismerete megmutatja, hogy a tanulási célok a környezet mely elemeinek változtatásával befolyásolhatók. Az elsajátítási célstruktúra esetében a feladat, a tanári támogatás és a tanulók közötti kölcsönös tisztelet, támogatás szerepe

kulcsfontosságú. (Azaz fontos kérdés az, hogy milyen lehetőségei vannak a tanulóknak a megoldandó feladat befolyásolására; hasznosnak tűnik-e számára; mennyire érzi a tanár támogatását, és társai

fontos kérdés az, hogy milyen lehetőségei vannak a tanulóknak a megoldandó feladat befolyásolására

nem gúnyolják-e ki a vétett hibák miatt.) Ha ezeket a jellemzőket sikerül pozitív irányba módosítani, akkor várható a tanulók motivációjának pozitív változása.

Az osztálytermi célstruktúrákra vonatkozó skálák továbbfejlesztése című fejezetben megismerhetjük a továbbfejlesztett skálák végső változatának pszichometriai jellemzőit. A szerző a PALS-kérdőívcsalád Midgley és munkatársai (2000) és Urdan (2004) célstruktúráskáláira építve hozta létre a 29 állítást tartalmazó mérőeszközt.

Az utolsó, *A célstruktúrák észlelését befolyásoló tényezők kvalitatív szempontú feltárása* című fejezetben bemutatott elemzések egy olyan adatgyűjtésre támaszkodnak, melynek során a célstruktúrák kérdőívteleit nyílt végű kérdésekkel egészítették ki. Az elemzés során létrehozott kategóriák

leírása mellett példákat is olvashatunk a tanulók válaszaiból, ami izgalmas, elgondolkodtató és hasznos egy gyakorló tanár számára is. Az értékelés kategória mellett például az alábbi tanulóválaszokat olvashatjuk: „Lehet plusz feladatokat csinálni, amire piros pont jár, ebből ötös gyűlik ki, ilyen feladatok minden órán vannak, hogy könnyebben lehessen jó jegyet szerezni.” „A tanárnő minden óra elején írat velünk egy gyakorló kisdogát, ami nem jegyre megy, csak tudni szeretné, hogy ki tanult és ki nem.”

A könyv végén egy rövid *Összegzés, következtetések* című részt találunk. A kutatás során létrehozott mérőeszközök lehetővé teszik a hazai pedagógusok számára a tanulók motivációs jellemzői és az osztálytermi környezet bizonyos jellemzői közötti összefüggések vizsgálatát felső tagozatos tanulók körében. Bár a kifejlesztett mérőeszközök a matematika tantárgy kontextusában készültek, vélhetően más tantárgyak vizsgálatok is hasznosak lehetnek.

Az ismertetett könyv a tanulási célok és motivációk kérdéskörével, valamint egy

más tantárgyak
vizsgálatakor is hasznosak
lehetnek

népszerű motivációs elmélettel, a célorientációs elmélettel foglalkozik. A kötet több szempontból hasznos segítség lehet a tanár szakos hallgatók, a doktoranduszok és a gyakorló tanárok számára. A felsőoktatásban tankönyvként is használható kötet további értékei: az egyes fejezeteket összefoglaló zárja; igényes szaknyelven, ugyanakkor

könnyen érthető nyelvezettel íródott. A könnyebb eligazodást a kötet végén található részletes irodalomjegyzék, névmutató, ábra- és táblázatjegyzék segíti. A mellékletek kö-

zött megtaláljuk a pedagógiai gyakorlatban is jól hasznosítható *Tanulói célok* kérdőívet és az *Osztálytermi környezet* kérdőívet is. A tanárok szakmai ismereteinek bővítését, a minőségi oktatást és nevelést segítheti ez a kötet. Bízom benne, hogy sok pedagógus, szülő, kutató támasza lesz munkája során, de az oktatásüggyel foglalkozó szakemberek és a döntéshozók számára is hasznos olvasmányként szolgálhat *Fejes József Balázs* e hiánypótló műve.

Sompolyogi róka autójának terve (Futrínka utca, 1979). Az 1961-es első és az 1979-ben indult második sorozat báb- és díszlettervezője is Lévai Sándor volt

